

Filosof, teolog a republikánské svědomí

Martin Šimsa

in: Listy. Dvuměsíčník pro politickou kulturu a občanský dialog, 47, 2017, č. 2, str. 14–16

♦ článek, česky, vznik: 2017

♦ article, Czech, origin: 2017

Filosof, teolog a republikánské svědomí

Martin Šimsa

V květnu 2017 se dožijí úctyhodných devadesáti let český filosof Ladislav Hejdánek a jeho blízký přítel od raných studentských let, protestantský teolog Jakub Schwarz Trojan.

Spolupráce a kritická diskuse mezi filosofií a teologií s přesahem do veřejného společenského i politického života má v českých ymkařských kruzích nezanedbatelnou tradici. V době první republiky se takový dialog spojený s vydáváním Křesťanské revue a působením v akademické Ymce odehrával mezi Emanuele Ráblem a J. L. Hromádkou. Po válce, nejprve na půdě akademické Ymky, ale také v padesátých a šedesátých letech se blízkými přáteli stali novozákonní teolog J. B. Souček a fenomenologický filosof Jan Patočka. Už před válkou se na gymnáziu, v 11 letech seznámili Ladislav Hejdánek a Jakub Trojan. Po válce Ladislav Hejdánek přivedl Jakuba Trojana do akademické Ymky a zde potkali řadu celoživotních přátel. V J. L. Hromádkovi, J. B. Součkovi, Boženě Komárkové a Janu Patočkovi našli své učitele a vstupovali do vzájemných přátelských, ale často i ostře polemických dialogů. To, co je spojovalo, ale někdy i dělilo, bylo evangelické křesťanství, teologie krize, československá filosofie, zvláště Rádl, společenské a politické otázky spojené s únorem 1948, teologická i občanská orientace v dalším vývoji československé církve evangelické i československé společnosti a republiky. Spolu s dalšími asi dvěma sty studenty se vypravili v únoru 1948 žádat prezidenta Beneše, aby nepřijímal demisi nekomunistických ministrů. Po zásahu Lidových milicí Ladislav Hejdánek spolu s ostatními studenty utekli. Jakubu Trojanovi bylo hloupé utíkat, a tak na týden skončil ve vazbě a následně byl vyloučen ze studia ekonomie na Vysoké škole obchodní, jejímž posluchačem v té době byl.

Nová orientace

Jakub Schwarz Trojan vystudoval evangelickou teologii, Ladislav Hejdánek filosofii. Trojan po dokončení studia strávil tři roky vojny v PTP, kde pobyl nějaký čas s mým otcem Janem Šimsou, se kterým byli ochotni založit na teologické fakultě Svaz mládeže – když to však pojali ymkařsky, bylo to vyhodnoceno jako provokace a oba byli posláni na vojnu. Trojan navázal u PTP řadu přátelských vztahů s katolickými řeholníky a teology, jichž tam byla většina – na pohřbu mého otce říkal, že sto padesát. Hejdánek se seznámil na přelomu čtyřicátých a padesátých let v Patočkově semináři s mladým katolickým filosofem a psychologem Jiřím Němcem.

Jména Hejdánek a Trojan nechyběla v roce 1956 pod první větší peticí (50 podpisů) v Československé církvi evangelické (ČCE) adresovanou ministerstvu vnitra; její signatáři žádali „zrušení trestu smrti, umožnění pastýřské péče ze strany církve mezi vězni, trpělivost při provádění kolektivizace, umožnění práce mezi mládeží, svobodu projevu a informací“. Byli zároveň těmi, kdo začali vytvářet širší evangelické společenství, jež se formovalo z Hromádkových žáků a které neodmítalo socialismus jako takový, ale bylo kritičtější než Hromádka vůči směřování evangelické církve i československé společnosti v tehdejší režim. V roce 1958 bylo nazváno *Nová orientace*.

Bude úkolem historiků vyzkoumat a popsat, co spolu, ale také s Alfrédem Kocábem, Jaroslavem Pfnem, Janem Čapkem, Milanem Balabánem, Janem Šimsou, Vladimírem Kalusem, Jiřím Vebrem, Jaromírem Procházkou, Janem Dusem, Ladislavem Pokorným a dalšími podnikli pro větší svobodu křesťanů, ekumenickou spolupráci i občanskou odpovědnost v šedesátých a sedmdesátých letech – nebylo toho málo. Václav Frei, Karel Floss, Jan Sokol, Radim Palouš a další byli katolickými účastníky ekumenického semináře konaného v letech 1963–1970, který byl zaštitěn Hromádkou, ale fakticky organizován Ladislavem Hejdánkem a Jiřím Němcem; zúčastnili se také teologové husitští.

Trojan působil v padesátých a šedesátých letech jako evangelický farář v Kdyni na Šumavě a v Libiši-Neratovicích, zde mezi jeho farníky patřil Jan Palach, pohřbíval ho. Hejdánek po vystudování filosofie

nedostal žádné odborné místo, a tak až do roku 1968, kdy byl přijat na doporučení Jana Patočky na filosofický ústav, vykonával pomocné dělnické profese. Hejdánek s Němcem patřili v šedesátých letech ke kmenovým autorům nemarxistického kriticko-teoretického časopisu *Tvář*, vycházejícího v letech 1963–1965 a 1968–1969, ale také patřili k těm, kdo se aktivně účastnili dialogu křesťanů s marxisty, i když Hejdánek byl kritický k hlavní postavě dialogu na straně marxistů, k Milanu Machovcovi, a více si cenil, podobně jako Patočka, Karla Kosíka.

Po roce 1968 Hejdánek i Trojan patřili mezi evangelické křesťany a občany, kteří se nesmířili s nastupující normalizací, ale různými způsoby jí vzdorovali. Ladislav Hejdánek byl v roce 1971 uvězněn pro účast na letákové akci organizované Jaroslavem Šabatou a Janem Tesařem, která upozorňovala spoluobčany, že podle ústavy nejsou povinni volit, případně mohou navržené kandidáty škrtnat. Jakubu Trojanovi byl v roce 1974 odebrán státní souhlas pro výkon duchovenské činnosti. Oba podepsali Chartu 77, Hejdánek dvakrát vykonával funkci mluvčího, Trojan působil ve Výboru na Obranu nespravedlivě stíhaných (VONS).

Bytové přednášky

Oba vedli bytové semináře, Ladislav Hejdánek filosofický, J. S. Trojan teologický a ekonomický. Kdykoli jsem mohl, navštěvoval jsem Hejdánkův filosofický seminář. Vzpomenu dvě příhody: Navštívil jsem Hejdánkova po uvěznění Petra Pospíchal, Libora Chloupek a Petra Cibulky na jaře 1978 a potkal se tam s Václavem Havlem. O uvěznění brněnských přátel a známých jsem referoval. Při odchodu Hejdánek řekl, že mě raději doprovodí. Před dveřmi stáli dva policisté, kteří zkontrolovali občanské průkazy a pravili, že půjdu s nimi, Hejdánek prohlásil, že půjde také, a policistům cestou několikrát zopakoval, že jedu do Brna, jdu další den do práce, jsem rodinný přítel, nestihnu poslední vlak... Na stanici VB na Mírovém náměstí mě sice vyslechli, ale Ladislav Hejdánek tam udělal takový rozruch, že mě asi po hodině propustili.

Druhý zážitek se týkal bytové přednášky a zadržení Jacquese Derridy v roce 1981 nebo 1982. Derridovi jsme vůbec nerozuměli. Jen úvodnímu srovnání s Descartem, který se dostal do Prahy v rámci bitvy na Bílé hoře. Takže jsme se ho s Tomášem Vlasákem a dalšími ptali, jestli taková filosofie může pomoci větší svobodě, lidským právům a demokracii u nás. Upadl do rozpaků a řekl, že to, co nám vykládá, je filosofie, která se nyní ve Francii provozuje, a že se nad tím, zda by věci lidských práv a demokracie mohla pomoci, musí teprve zamyslet. Setkal jsem se potom s Jiřím Němcem, který už si prohlédl Derridovu knížku a zhodnotil, že to je „postmoderní dekonstrukce, trochu divoká, ale koherentní“.

Jacques Derridu jak známo zadrželi v Praze na základě toho, že v jeho zavazadle objevili drogy, které tam při prohlídce sami strčili. Hejdánek to však předvídal: protože po jeho odchodu z přednášky Daniel Pfann, který přišel naopak později, oznámil, že před dveřmi stojí policisté – a ti tam při příchodu Derridy a ostatních účastníků ještě nebyli. A tak Hejdánek informoval francouzské velvyslanectví o Derridově zadržení ještě dříve, než k němu došlo. Po rychlé reakci velvyslanectví a následném telefonátu prezidenta Mitterranda Gustávu Husákovi, s čímž StB nepočítala, byl rychle, tedy už druhý den, propuštěn.

O noci v Ruzyni a zážitcích ze semináře poté důkladně poreferoval francouzskému tisku, a tak nám o pár dní později Miloš Rejchrt, který na semináři překládal, předčítal z *Le Mondu*, včetně reflexe toho, že by filosofie neměla být lhostejná ke společenskému a politickému dění. Ovšem Derrida se už předtím stal členem Vzdělávací nadace Jana Husa ve Francii a podporoval cesty francouzských filosofů k nám a nákup aktuální filosofické literatury, kterou přednášející vozili. Barbara Dayová v knize *Sametoví filosofové* vzpomíná, že po Jacquesi Derridovi se zájem francouzských filosofů o cesty k nám prudce zvýšil a byli ochotni jezdit i na své náklady. My účastníci jsme ovšem reptali, protože

byli „každý pes jiná ves“ a jen málo jich bylo tak pružných a všestranných jako Paul Ricoeur, který se nás zeptal, co se v semináři probírá, a své filosofování směřoval k probíranému tématu.

Ne jen odpovědnost

Po revoluci v roce 1989 se stal J. S. Trojan profesorem etiky a dvakrát děkanem na Evangelické teologické fakultě, Ladislav Hejdánek profesorem filosofie na Filozofické a Evangelické teologické fakultě. Trojanovi se podařilo 1. ledna 1993 šokovat Václava Klause, když při ekumenické bohoslužbě v chrámu svatého Víta mluvil o rozdělení společného státu jako o hříchu. O to více mě pak překvapilo, když jsem se dověděl, že v jakýchsi volbách kandidoval za ODS. Vysvětloval jsem si to jeho afinitou k ekonomii, ale jak dokazoval i ve svých pozdějších textech, na otázky solidarity a spravedlnosti, které ODS trvale vytěsňovala ze svého politického úsilí, nezapomněl.

Z polistopadového nepochybně politického působení Ladislava Hejdánka bych zmínil odmítnutí nabídky Václava Havla, aby se stal místopředsedou Čalfovy vlády místo do tajných sítí zapleteného Josefa Hromádky. Hejdánek z toho diplomaticky vybrusil tak, že se s Mariánem Čalfou setkal a k jeho velké radosti mu vysvětlil, že pro oba bude lepší, když v té vládě nebude, protože je příliš velký individualista nevhodný pro působení v kolektivním orgánu, jakým je vláda. Do přímého konfliktu s Václavem Havlem se dostal, když dal, po vlastním šetření, zapravdu předsedovi Občanského fóra Janu Urbanovi při sporu o ministra vnitra Sachera. Potom už Havel Ladislavu Hejdánkovi žádnou další politickou funkci nenabízel, přestože jej a další intelektuály, kteří nechtějí přijmout politickou odpovědnost, kritizoval při proslovu v USA. Hejdánek mu hozenou rukavici obratem vrátil, i když to tehdy otiskl snad jen časopis *Vlasta* a až před několika lety znovu publikovala Knihovna Václava Havla v souboru Hejdánkových havlovských textů *Havel je uhlík*. Klausův nástup do čela OF, později ODS, Ladislav Hejdánek vítal s tím, že je tu konečně někdo, kdo jasně formuluje politický a ekonomický program liberalismu, i když téměř s ničím, co Klaus říkal a dělal, nesouhlasil. Před několika lety mi v Písku vyprávěl, že se s Klausem setkal začátkem devadesátých let na velvyslanectví v Paříži, nevím, zda ještě ve funkci ministra financí, nebo už předsedy české vlády. A tykal mu, protože si ho pamatoval jako studenta z šedesátých let, který do redakce Tváře nosil recenze ekonomických publikací – nebyly špatné. Klaus zpozorněl a zeptal se, co dělá. Hejdánek odpověděl, že učí filosofii. Klaus odtušil: „Hledá si teplé profesorské místo.“

Hejdánkova filosofie a Trojanova teologie v této gratulaci přijdou zkrátka, snad jen že Ladislav Hejdánek systematicky zkoumal zejména otázky pravdy a víry prostřednictvím nepředmětného a nezpředmětnitelného myšlení v návaznosti na myšlení Rádlova a na Patočkovy nepředmětné náběhy v negativním platonismu a politickou filosofii lidských práv, a že Jakub Schwarz Trojan pozoruhodně analyzoval otázky moci a tolerance. Myslím, že k jeho vynikajícím a nedoceneným dílům patří *Teologická sonatina o moci* s originální teologií průšvihů.

A proč jsem dal do titulku republikánské svědomí, a ne třeba „jen“ občanskou odpovědnost? Protože oba květnoví jubilanti se po celou dobu své dospělé existence i v dobách těžkých vyslovovali k otázkám veřejným, občanským a politickým, ne jako politici, ale jako filosofové, teologové a odpovědní občané; parafrázoval bych Patočkův výrok o Rádlovi: Vzali si Česko(slovensko)u republiku na svědomí.

Mezititulky redakce

Martin Šimsa (1959) je filosof. Působí na Univerzitě J. E. Purkyně v Ústí nad Labem.